

**DEHQON XO'JALIGINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION
TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANIB AXBOROT BAZASINI
SHAKLLANTIRISH.**

PhD, dots.

Raximov Anvar Norimovich

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti

ORCID: 0009-0009-2855-4084

*Qarshi xalqaro universiteti "Iqtisodiyot va
muhandislik" kafedrası o'qituvchisi,*

Ergashov Yashnarbek Istamovich

Pochta: yashnar4144@gmail.com

Annotatsiya. Qashqadaryo viloyatida dehqon xo'jaligini rivojlantirishni innovatsion texnologiyalaridan foydalanib axborot bazasini shakllantirish bo'yicha keng o'rganilib, nazariy jihatları yoritilgan. Dehqon xo'jaligi 2011-yildan 2023-yillarda statistika agentligi asosida tahlil qilingan va takliflar keltirib o'tilgan. Dehqon xo'jaligi mahsulotlari iqtisodiyotni rivojlantirish, agrar sektorining taraqqiyoti va dehqonchilikni ta'minlash uchun imkoniyatlari oid ma'lumotlar nazariy jihatdan yoritilgan. Dehqon xo'jaligi sohasidagi faoliyatni boshqarishga oid to'g'ri va samarali qarorlar qabul qilish amaliy ko'rsatkichlar va tahlillar yordamida muhimligi hamda qarorlar qabul qilish usullari dehqonlik sohasidagi faoliyatni boshqarishda yordam berishi nazariy yoritilgan.

Kalit so'zlar: Dehqon xo'jaligi, subsidiyala, strategiya, eksport, investitsiya, bozor tahlili, daromad, modernizatsiya, klassifikatsiya, bozor iqtisodiyoti, ekonometrik model.

Kirish. Dehqon xo'jaligiga oid qarorlar, har bir mamlakatda va hududda o'zining maqbul qonunchilik, siyosat va boshqa tartibotlar asosida ishlab chiqarish. Bu qarorlar tuzatish dehqonchilik iqtisodiyotni rivojlantirish, agrar sektorining taraqqiyoti va dehqonchilikni ta'minlash uchun imkoniyatlar, qarorlar dehqon xo'jaligiga oid ma'lumotlardan faqat ba'zilari;

1. Subsidyalash va daromad siyosatlarini: Dehqonchilik rivojlanish uchun o'rnatish, sertifikatlash, ishbilarmonlik tashkilotlari yoki qanday qilib qo'llab-quvvatlash tashkilotlari tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan moliyaviylashtirish siyosatini qabul qilish.
2. Davlat tomonidan taqdim etilayotgan qo'llab-quvvatlar: Dehqonlik yaxshilash uchun dastlabki mablag'lar, subsidiyalar, subvansiyalar, kreditlar yoki boshqa qo'llab-quvvatlar siyosatining qabul qilinishi.
3. Agrotexnologiyalar va innovatsion rivojlanish: Dehqonlik rivojlanish uchun agroteknologiyalar, innovatsion va yangi uskunalarni bo'yicha qarorlar.
4. Davlat dasturlari va strategiyalari: Mamlakatlar o'rtasida amalga oshirilgan strategiyalar, harakatlarni amalga oshirish uchun davlat ilmiy-strategik hujjatlar.
5. Bozor munosabatlari va eksport: Dehqonlik eksportini eksportini amalga oshirish, import tariflarini bozorlarga kirish, o'zingiz va boshqa bozor munosabatlariga oid qarorlar.
6. Sug'urta va investitsiyalar: Dehqonlik sug'urta sug'urta, investitsiyalar va moliyalashtirish ishlarining faoliyatiga oid qarorlar.

Har bir mamlakatning va hududning siyosati, iqtisodiy va ijtimoiy sharoitga qarab, dehqonlik qarorlar turli bo'lishi mumkin va qaysi mamlakat yoki hududda qarorlar qilinayotganligi o'zaro farqlanishi mumkin.

Adabiyotlar tahlili. Olimlarning dehqon xo'jaligiga oid fikrlari ularning tajriba sohalari, tadqiqot yo'nalishi va shaxsiy nuqtai nazariga qarab juda xilma-xil bo'lishi mumkin. A.Bobok alohida ta'rifda, ishsizlik darajasining oshishi bilan bog'liq ravishda, mahalliy dehqon xo'jaligi shaklini taklif etadi. Bu shaklda "qishloq aholisi o'zlarining oilaviy turmush tarzini va daromadlarini ta'minlash uchun o'zaro kelishuv yaratadi, shuningdek, mahalliy daromadni oshiradi." [1] Bu xususiyatlar esa dehqon xo'jaligini mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida ahamiyatli o'rin egallaydi.

A.Bobokning ta'rifiga qo'shimcha ravishda, I.Kapanev va G.Chubkov o'zlarining fikrlarida dehqon xo'jaliklarining mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishidagi o'rin va

ahamiyatiga e'tibor berishadi. Ularning ta'riflariga asosan, “dehqon xo'jaliklari o'zida qishloq aholisini oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlovchi va shuning orqali aholi daromadlarini oshiruvchi asosiy manba sifatida ko'rsatiladi.”[2]

I.Kapanev va G.Chubkovning ko'rsatishicha, fuqarolar yoki aholi dehqon xo'jaliklari orqali o'z egalarini va butun jamiyatning iqtisodiy manfaatlarini qondiruvchi muhim manba hisoblanadi. Bu ta'rifda dehqon xo'jaliklarining mamlakatning iqtisodiy rivojlanishida o'ziga xos o'rin va ahamiyati yoritilgan. Bu tahlil asosida dehqon xo'jaliklarining mamlakat iqtisodiyotida muhim o'rin va ahamiyati ko'rsatilgan. Biroq, dehqon xo'jaligiga oid olimlar orasida umumiy mavzular va qarashlar mavjud.

Tadqiqot metodologiyasi. Dehqon xo'jaligi faoliyatini tahlil va sintez, induksiya, deduksiya, qiyoslash, monografik kuzatuv, ilmiy abstraksiyalash, statistik guruhla, matematik modellashtirish usullaridan foydalanilgan. Ushbu keltirilgan tadqiqot ma'lumotlari rasmiy manbalardan olinib, taniqli iqtisodchi olimlarning dehqon xo'jaliklari daromadini kelgusida oshirish omillaridan biri sanaladi. Ushbu omillarni hisobga olgan holda, dehqon xo'jaliklarida mahsulotlarini ishlab chiqarish istiqbollari bir necha omilli prognoz qilindi. Bunday prognozlar variantlari chiziqli, logarifmik, darajali hamda eksponensial trend funksiyalar ko'rinishida, ekonometrik modellar orqali hisoblab chiqildi.

Tahlil va natijalar. Statistik tadqiqotlar dehqon xo'jaligida bilim va tushunishni rivojlantirish, dalillarga asoslangan qarorlar qabul qilish, siyosatni shakllantirish va dehqon xo'jaligi samaradorligini, barqarorligi va chidamliligini oshirishga qaratilgan tadqiqot ishlarini qo'llab-quvvatlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Dehqon xo'jaligi, odatda bir joyda yashayotgan jamoat, shahar yoki qishloq aholisi bo'lgan hududiy tashkilotlarni ma'noni bildiradi. Bu terim o'z ichiga hududiy, ijtimoiy va iqtisodiy ko'rsatkichlarni o'z ichiga oladi va odatda qishloq hayotini o'rganish, dehqon xo'jaligi hosilni iqtisodiyot bilan ta'minlashda shu tashkilotlar boshqarishga ega bo'ladi. Dehqon xo'jaligi, odatda, kasb-hunar turlari, xizmat ko'rsatish, va ko'p tomonlama qo'llab-quvvatlash turlariga ega bo'lishi mumkin.

Dehqon xo'jaligini rivojlantirish uchun bir nechta usullar mavjud bo'lsa-da, ammo yangi va sog'liqni saqlash texnologiyalari, qulayliklar va innovatsiyalar dehqon xo'jaligining xususiyatlarini yanada rivojlantirishi mumkin. Dehqon xo'jaligining rivojlanishi uchun mehnatchilikning sifatini oshirish kerak. Bu, dehqon xo'jaligida yuqori sifatli va effektiv kasb-hunar va uskunalarni o'rnatishni o'z ichiga oladi. Ko'plab dehqonlar o'rtasidagi o'zaro hamkorlik va biriktirilgan faoliyatlar, xususan, mahsulotlarini biriktirish, ishlab chiqarish, tajribali, yirik kasblarga ega bo'lgan dehqonlar va tashkilotlar orasidagi konsortsiumlar, birjalar yoki ko'p dehqon to'plamlari orqali, rivojlanishni kuchaytirishga yordam berishi mumkin. Dehqon xo'jaligini rivojlantirish uchun ta'lim va tajribani almashish juda muhimdir. Dehqonlar va tashkilotlar yangi texnologiyalarni o'rganish, yangi usullarni amalga oshirish va eng yaxshi amaliyotlarni o'rganish uchun ta'lim va tajribani o'zlariga olishi kerak.

Dehqon xo'jaligi sohasidagi faoliyatni boshqarishga oid to'g'ri va samarali qarorlar qabul qilish mumkin. Bu, dehqonlik sohasidagi samarali boshqarish uchun amaliy ko'rsatkichlar va tahlillar yordamida muhimdir. Quyidagi qadam-qadam qarorlar qabul qilish usullari dehqonlik sohasidagi faoliyatni boshqarishda yordam berishi mumkin:

1. Analitik tahlil: Dehqon xo'jaligi sohasidagi faoliyatni boshqarishda o'zgaruvchanliklarni aniqlash uchun analitik tahlil kritik muhimlikka ega. Bu tahlil, mahsulot hajmini, sotish va xarajatlarni, xaridor talablari va sotib olish imkoniyatlari, moliyaviy holat va investitsiyalar, vaqt-mudatlar, ekologik va iqtisodiy o'zgaruvchanliklarni o'rganishni o'z ichiga oladi.

2. Samarali resurslar qo'shish: Dehqon xo'jaligi sohasidagi faoliyatni rivojlantirish uchun, samarali resurslarni qo'shish muhimdir. Bu investitsiyalar, texnologik rivojlanish, bilimdonlikni oshirish va yangi faoliyat turlarini kiritishni o'z ichiga oladi.

3. Bozor tahlili: Bozor tahlili, dehqon xo'jaligi sohasidagi mahsulotlarning arz-emand tahlili, bozor tendensiyalari va to'g'risidagi ma'lumotlarni o'rganishga yordam beradi. Bu, mahsulotlarni sotib olish, sotish, eksport va importni boshqarishda muhimdir.

4. O'zgarishlarga moslashtirilish: Dehqon xo'jaligi sohasidagi boshqaruvning samarali bo'lishi uchun, o'zgarishlarga moslashtirilish va dastlabki yo'nalishlarni rivojlantirish muhimdir. Bu, strategik reja va dastlabki yo'nalishlarni yanada yaxshilash va moslashtirishni o'z ichiga oladi.

5. Ishonchli mahsulotni ta'minlash: Dehqon xo'jaligi sohasidagi faoliyatni samarali boshqarish uchun, ishonchli va sifatli mahsulotlar ta'minlash muhimdir. Bu, yaxshi ixtisoslashgan qurilma va uning xavfsiz va sifatli mahsulotlarini ta'minlash orqali amalga oshiriladi.

6. Ko'p tomonlama qo'llab-quvvatlash: Dehqon xo'jaligi sohasidagi samarali boshqarish uchun, qo'llab-quvvatlash tizimlarini o'zlashtirish muhimdir. Bu, o'zaro hamkorlikni rivojlantirish, qishloqni jismoniy va iqtisodiy infratuzilmasini o'z ichiga oladi va faol qo'llab-quvvatlashni ta'minlaydi.

Hozirgi bozor munosabatlari sharoitida Respublikamizdagi faoliyat yuritayotgan dehqon xo'jaligi korxona va tashkilotlari xalqaro standartlarga mos keladigan takliflar berishi talab etiladi. Ular iste'molchilarga o'z vaqtidagi, qulay va xavfsiz dehqon xo'jaligi mahsulotlarini yetkazib

Dehqon xo'jaligi samaradorligining o'sishiga ta'sir etuvchi omillarni quyidagicha guruhlash mumkin:

ijtimoiy demografik: aholining joylashuvi, jinsi, yoshi, oilaviy axvoli bo'yicha shakllangan tizimni qamrab oladi;

ijtimoiy - kasbiy: ishlab chiqarishni sanoatlashtirish, kadrlarni tayyorlash va kasbga yo'naltirish tizimini, ya'ni ta'lim, mutaxassislik razryad, staj, malakani oshirish bilan bog'liqdir;

ijtimoiy - maishiy: bunda turmush darajasi va uy - joy sharoitlarining yaxshilanishi, madaniy-maishiy xizmat, transport bilan bog'liq muammolarning yechilishi, umumiy ovqatlanish va tibbiy xizmatning tashkil qilinishi, maktabgacha muassasalarning mavjudligi, insonlarning dam olishi va bo'sh vaqtning unumli tashkil qilinishi bilan bog'liq;

ijtimoiy - psixologik: korxonada, guruhda mehnat jamoasining ijtimoiy-psixologik holatini, ish bilan qoniqlanligi, o'zaro yordam va do'stona munosabatlarning rivojlanishini, sog'lom ma'naviy holatning tashkil qilinishini o'zida aks ettiradi;

ijtimoiy - ishlab chiqarishga oid: mehnatni tashkil qilishni boshqarishda, raqobatda ishtirok etishni, mehnatga haq to'lash tizimini, bajarilayotgan ishga qarab haq to'lashni, mehnat intizomini qamrab oladi;

ijtimoiy - iqtisodiy: bunga ish haqi darajasi, jon boshiga to'g'ri keladigan daromad kiradi.

Dehqon xo'jaligi tarmog'ini rivojlantirishga ta'sir etuvchi ijtimoiy omillarni bunday guruhlash rivojlanishning o'sishida boshqarishdan to'liq foydalanish imkonini beradi.

Respublikamiz iqtisodiy farovonligining oshishi va iqtisodiy hayotdagi ijobiy o'zgarishlar yangi turdagi talabni shakllantiradi, iste'molchilarga dehqon xo'jaligi sifatiga talablarni oshiradi.

Dehqon xo'jaligi tarmog'ining rivojlantirilishi aholining turli xildagi ehtiyojlarini qondirish vazifasini bajaradi. Bunda dehqon xo'jaligi tarmog'ini modernizatsiyalash alohida rol o'ynaydi. Biroq ularning hammasi ham zamonaviy talabga mos kelmaydi. Shu bois ham ustuvor vazifa sifatida belgilandi.

Xulosa va takliflar. Aholiga dehqon xo'jaligi tarmog'i tarkibini baholash va uning klassifikatsiyasini belgilash uchun iqtisodiyotning takror ishlab chiqarish jarayoni tizimida dehqon xo'jaligi tarmog'i bajaradigan vazifalarni va ularning o'ziga xos xususiyatlarini xarakterlovchi belgi va mezonlarini ishlab chiqish kerak.

Dehqon xo'jalik mahsulotlarini ishlab chiqarish uzoq vaqt mobaynida inson iqtisodiy faoliyatining, ijtimoiy jamoa hayotining bir qismi bo'lib kelgan. Aynan dehqon xo'jaligi mahsulotlari iqtisodiy jamoa instituti sifatida insonlar o'rtasidagi o'zaro aloqalar, foydali faoliyat mavjudligi-insoniyat jamiyati va turmushining zaruriy sharti hisoblanadi. Ta'kidlash lozimki, aynan dehqon xo'jalik mahsulotlarini yetishtirishning rivojlanish darajasini nafaqat uning ishlab chiqarish kuchlari darajasida, balki iqtisodiy va madaniy holatini inobatga olgan holda oshadi desak, mubolag'a bo'lmaydi. Demak, bundan ko'rinish

turibdiki, jamiyatdagi ishlab chiqarish kuchlarining rivojlanishi bilan dehqon xo'jalik mahsulotlarini ishlab chiqarish, xo'jalik jihatlari kuchayadi, eng asosiysi, aholi tomonidan dehqon xo'jaligi mahsulotlariga bo'lgan talab ortib bormoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024 yil 2 fevraldagi "Aholiga dehqon xo'jaligini tashkil etish uchun ijara huquqi asosida ajratilayotgan yer maydonlaridan foydalanish samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-09/24/62/0087-sonli qarori. // Xalq so'zi, 2024 yil 2 – fevraldagi.

2. Бобок А. Развивать малые формы хозяйствования. // АПК: экономика, управление. – М., 2008, №9. С.36-37.

3. Капанев И.Г., Чубков Г.В. Семейный и личный подряд на селе. – Москва, Юрид. Лит., 1989. – 288 Стр.

4. Raximov A.N., Ergashov Y.I. "Dehqon xo'jaliklari faoliyatining istiqbolli rivojlantirishga ta'sir etuvchi omillar", "Экономика и социум" №3 (106)-2 2023 255-262-bet.

5. Rakhimov, A., Ravshanova, M., & Alieva, M. (2023). Econometric analysis of increasing efficiency of industrial enterprises. In E3S Web of Conferences (Vol. 458, p. 04004). EDP Sciences.

6. Rakhimov A. N., Makhmatkulov G. K., Rakhimov A. M. Construction Of Econometric Models Of Development Of Services For The Population In The Region And Forecasting Them //The American Journal of Applied sciences. – 2021. – Т. 3. –№. 02.– С. 15-42.

7. Рахимов, А., & Эшонкулов, Ж. (2022). Саноат корхоналарида ишлаб чиқаришнинг иқтисодий қувватини ошириш механизми. Iqtisodiyot va ta'lim, 23(6), 390-395.

8. Жўраев, Ф. (2021). Қишлоқ хўжалик маҳсулотлари ишлаб чиқаришни ривожлантиришнинг истиқболдаги муаммолари ва уларни эконометрик моделлаштириш. Iqtisodiyot va ta'lim, (4), 377-385.

9. Jo'rayev, F. D. S., & Normurolovich, S. S. (2024). Agrosanoat klasterlari o'sish omili sifatida mintaqaning raqobatbardoshligi baholash. Prospects and main trends in modern science, 2(16), 46-52.
10. Do'stmirzayevich, J. R. F., & Sobirovich, E. J. (2023). Problems of Management of Technological Systems Under Uncertainty: Models and Algorithms. Global Scientific Review, 19, 39-48.
11. Rakhimov, A. N., & Eshonkulov, J. S. (2022). Improving the mechanism of increasing the economic power of industrial enterprises on the base of econometric models. Экономика и социум, (10-1 (101)), 145-153.
12. Maxmatqulov, G. K., & Malikova, N. T. (2019). Stochastic model activity system of rail transport. European Science Review, 1(1-2), 152-156.
13. Рахимов, А. М. (2021). Услуги по проживанию и обслуживанию населения значение эконометрического моделирования в нормативной оценке требований потребителей для улучшения качества отображения. Международный междисциплинарный исследовательский журнал Galaxy, 9(12), 1043-1048.
14. Maxmatqulov, G. X. (2023). Savdo xizmatlarini innovatsion rivojlantirishning zamonaviy uslubiy yondoshuvlari. Innovative Development in Educational Activities, 2 (9), 378–386.
15. Muhammadiyevich, R. A. (2021). Residence and catering services to the population the importance of econometric modeling in regulatory assessment of consumer requirements to improve display quality. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 9(12), 1043-1048.